

Климчук Валерій Петрович - провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем правового забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

На жаль, понятійний апарат кримінального процесуального законодавства України, а також законодавства, що регулює оперативно-розшукову діяльність, напрацьований ще недостатньо, що у практичній роботі слідчих й оперативних підрозділів призводить до його неоднозначного тлумачення та використання, ускладнює правозастосовну практику, зокрема й у розслідуванні міжнародних злочинів.

Після прийняття 13 квітня 2012 р. Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, складовою якого є глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» відбулося фактичне *поєднання оперативно-розшукової та слідчої функцій* у діяльності відомчих слідчих апаратів України. Це питання спричинило найбільше дискусій під час аналізу положень КПК України серед учених-процесуалістів і фахівців у галузі кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності (ОРД), тому його доцільно розглянути детальніше.

Після прийняття КПК України виникли суперечності щодо співвідношення норм чинного кримінального процесуального й оперативно-розшукового законодавства, зокрема в аспекті проведення негласних слідчих дій і негласних оперативно-розшукових заходів, *спрямованих на оперативно-розшукове документування (доказування) злочинної діяльності окремих злочинців і злочинних угруповань*. Окреслене досі належить до одного з найважливіших у теорії кримінального процесу й ОРД [1].

Найрадикальнішим кроком законодавця стали положення норм КПК України і, зокрема, поява глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії», що наділили слідчого роллю фактичного

суб'єкта ОРД (ч. 2 ст. 40 «Слідчий органу досудового розслідування» та ч. 6. ст. 246 «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій»).

Водночас про органи досудового розслідування (слідчі підрозділи) та їх працівників не зазначено в ст. 5 «Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 41 «Оперативні підрозділи» КПК України. Це призводить до суперечностей і в теорії, і в практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів. До речі, виконання більшості негласних слідчих (розшукових) дій неможливе без використання класичних методів і прийомів ОРД.

Натомість Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. № 198-УШ шляхом внесення відповідних змін до частини першої статті 41 КПК України новостворені підрозділи детективів і підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України наділив правом здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих дій в кримінальному провадженні за письмовим дорученням детектива чи прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Цей Закон шляхом внесення відповідних змін до ст. 38 КПК України також визначає підрозділ детективів як орган досудового розслідування. Тому не цілком зрозумілим є положення Закону про те, для чого новоствореним підрозділам детективів і підрозділам внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України як органам досудового розслідування для проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих дій у кримінальному провадженні потрібне письмове доручення детектива чи прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Не з'ясовано їх статус і як суб'єктів ОРД.

Зазначені проблеми ускладнюють практичну діяльність як оперативних, так і слідчих підрозділів. Також зауважимо, що перелік негласних слідчих дій у главі 21 КПК України майже цілком відтворює перелік негласних оперативно-розшукових заходів, закріплених у ст. 8 Закону України «Про оперативно-

розшукову діяльність». Цей перелік у КПК України є навіть ширшим, оскільки в ньому детально конкретизовано (ст. 271) контроль за вчиненням злочину. Крім контрольованої поставки й контрольованої та оперативної закупки (п. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»), у ст. 271 КПК України зазначено додатково спеціальний слідчий експеримент й імітування обстановки злочину, а в ст. 274 - негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Проте законодавець не надав нормативно визначених критеріїв розмежування оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, положення глави 21 КПК України суперечать Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оскільки по-різному врегульовують одні й ті самі питання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. У цій главі не регламентовано залучення слідчим агентури, оплату їхніх послуг; також нереалістичною видається спроба покласти на слідчого обов'язки, притаманні спеціалістам оперативних служб і підрозділів, оскільки за своїм статусом слідчий виконує виключно гласну роботу та приймає рішення щодо таких процесуальних дій, як допити, огляди, обшуки, вилучення тощо. Незрозумілою є власне назва глави, оскільки слідчу дію тому й названо слідчою, адже вона відповідно до національної доктрини кримінального процесу має гласний, публічний характер. Згідно з положеннями зазначеної глави, оперативні підрозділи вимушені здійснювати оперативне документування як процес оперативного доказування за нормами КПК України.

З огляду на це, логічним видається за умови легалізації через КПК України майже всієї негласної ОРД вирішити питання законодавчого обґрунтування доцільності подальшого існування ОРД з одночасним уведенням таких нових понять, як «детектив», «агент» тощо, як у країнах з англосаксонською системою права, наприклад, у Німеччині або США, за умови поєднання оперативно-розшукових і кримінально-процесуальних функцій у діяльності цих суб'єктів.

Окреслена ситуація спричинена необґрунтованим штучним змішуванням ОРД і кримінального процесу та їх суб'єктів, законодавчо закріпленим у КПК України,

необґрунтованим й нелогічним одночасним «процесуалізацією» ОРД та «оердизацією» кримінального процесу.

У цьому контексті закономірно постає питання про можливу підміну понять «негласна слідча (розшукова) дія» і «оперативно-розшуковий захід» за новим кримінальним процесуальним законодавством.

Чинний КПК України ті дії, які раніше були негласними оперативно-розшуковими, пропонує називати негласними слідчими (розшуковими).

Згідно з КПК України, ОРД, пов'язана з розслідуванням злочину та слідством, слід проводити в межах єдиного процесу розслідування (ст. 275 «Використання слідчим даних конфіденційного співробітництва», ч. 2 ст. 41 («Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого»); відповідно до п. 3 розділу XI «Перехідних положень», ведення оперативно-розшукових справ, які на день набрання чинності Кодексом перебувають у провадженні підрозділів, що здійснюють ОРД, продовжується. За наявності відповідних підстав ці оперативно-розшукові справи передають органам досудового розслідування для початку досудового розслідування в порядку, установленому цим Кодексом, за підслідністю тощо.

У ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено правило, згідно з яким прийняття рішення про *проведення негласних оперативно-розшукових заходів*, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення негласних оперативно-розшукових заходів, фіксування й використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді *та інші питання їх проведення регулюють згідно з положеннями глави 21 КПК України, з огляду на особливості, що встановлені цим Законом.*

Доходимо висновку, що загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії потребують не лише детального вивчення, а й відповідного наукового осмислення та обґрунтування, а деякі новації КПК України - чіткого законодавчого визначення та дефініційного впорядкування. Цим питанням приділено значну увагу у працях сучасних фахівців у галузі ОРД [2, с. 146-149].

Отже, будь-які зміни до законодавства, передусім ті, що пов'язані із втручанням у сферу приватного життя особи (інтрузивні втручання), слід упроваджувати на підставі глибоких наукових досліджень зазначеної проблематики, а також ураховуючи положення національної доктрини науки кримінального процесуального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пясецький А. І. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес / А. І. Пясецький, В. П. Климчук, Н. В. Пелипенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. - 2002. - № 5. - С. 160-167.

2. Дидоренко Э. А. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение) : учеб. пособие / Э. А. Дидоренко [и др.]. - Киев : Центр учеб. ли-ры, 2007. - 264 с.

Колб Иван Александрович - прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, прокуратури Київської області, кандидат юридичних наук; *Карпенко Наталія Василівна* - здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Нині в більшості держав пострадянського простору органи досудового розслідування, як, зокрема і в Україні (ст. 38 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України), належать до різних відомств. Відповідно до ст. 7 КПК Казахстану, до зазначених органів віднесено прокуратура